

KLASSISK MUSIKHISTORIA

Musik under antiken

Antiken inföll under århundradena runt Kristi födelse; d.v.s. den tid då de grekiska och romerska kulturerna stod på sin höjdpunkt. Vi vet inte mycket om hur musiken lät under denna period. Det som finns bevarat är mest avbildningar av instrument och musicerande människor och gudar. Rester av enkel notskrift har hittats, men den visar inte hur musiken verkligen lät. De instrument som användes var enkla; flöjter, stränginstrument (Lyra och Khitar) samt blåsinstrument. Musik användes ofta vid religiösa riter och den ansågs ha en gudomlig kraft. Den ansågs förädla människan och var en viktig del av uppfostran. Musik var också en självklar del av den grekiska teatern. När överklassens män hade fest (symposium), brukade man tävla om vem som kunde dikta, spela och sjunga vackrast. Trots detta hade professionella musiker låg status i samhället. Ett bevis för det är att många av de som jobbade i underhållningsbranschen var slavar. Musikteori, däremot, var högt ansett. Det var ett viktigt skolämne och jämfördes med t.ex. matematik och astronomi. Det ansågs alltså fint att kunna en massa saker OM musik, men inte att arbeta som musiker. Nästan alla stora filosofer hade teorier om musiken och dess natur. Man ansåg t.ex. att varje ton i skalan var kopplad till varsin planet i solsystemet och att förhållandet mellan tonerna kunde beskrivas med samma matematiska formler som planeternas kretsomloppsbanor. Men grekerna var inte de första att ha en utvecklad vetenskap (och musikteori). De ”samlade ihop” den kunskap som fanns i angränsande kulturer: Egypten (Afrika) och Mesopotamien (Irak). En viktig tanke under antiken var den stora tron på människans förnuft och vetenskapens möjligheter. Den här idén kommer tillbaka under andra epoker...

Den grekiske guden Apollon med lyra.

Medeltiden (500-1450)

Kyrkans tid

Under medeltiden hade kyrkan stor makt, både över människorna, vetenskapen och konsten. Under denna tid kristnades Europa, bit för bit. Påven *Gregorius den Store* bidrog till att en mer utvecklad notskrift började användas och man nedtecknade nu den enda ”tillåtna” musiken; kristen kyrkomusik. Därför kan vi idag veta hur den här musiken lät. Gregorius har givit namn åt en hel musikstil inom kyrklig musik från den här tiden: *Gregoriansk munksång*. Den här musiken uppfattas av oss idag ofta som enförmig, fantasilös och ödslig. Det var

Sjungande munkar; gospelmusikens föregångare.

texten, Bibelns ord, som var det viktiga, inte musiken. Därför fick inte musiken vara för bra, eller intressant. Musikens uppgift var bara att förstärka bibelordens, Guds, budskap.

En eller flera stämmor

Under den tidiga medeltiden var sången oftast enstämig, d.v.s. alla i kören sjöng samma ton samtidigt. Man började dock utveckla olika tekniker för att åstadkomma flerstämmighet, där ljusa och mörka toner sjungs samtidigt av olika körmedlemmar. Exempel på sådana tekniker är *Kontrapunkt*

och *kanon*. Den senare har vi nog alla provat i skolan någon gång.

En motsägelsefull tid

Naturligtvis fanns det musik även utanför kyrkan under medeltiden. Det var också där som det mesta av utvecklingen och förnyelsen skedde. Musiklivet var säkert mycket rikt, men det finns inte mycket skrivet om det. Det beror på att kyrkan stod för historieskrivningen, och man ville bara lyfta fram den egna musiken. Den musik som inte var religiös godkändes inte av kyrkan och stämplades som "Djävulens musik".

Några exempel på icke-kyrkliga musikstilar är: *ballad*, *chanson*, och *madrigal*. Texterna hade ofta ett kärlekstema och de framfördes av *Trubadurer*, som var kringresande berättare, med musikinstrument i bagaget.

Trots den hårda kontroll som kyrkan utövade över kultur och vetenskap finns det många fantasifulla konstverk från denna tid. Hela den nuvarande "fantasy"-rörelsen med filmer, musik, böcker och dataspel hämtar sin inspiration från medeltida verk som t.ex. Dantes "Divina commedia", "Den gudomliga komedin".

Renässansen (1450-1600)

Pånyttfödelse.

Själva ordet renässans betyder *pånyttfödelse*. Det som under denna tid "återföds" är de antika idealen. Det betyder att vetenskap och konst börjar utvecklas snabbare igen, och att kyrkans inflytande minskar. Tron på människans förnuft blir åter starkare. Makten hamnar nu mer och mer hos furstar och kungahus. Ytterligare en anledning till att kyrkans makt minskar är att den splittras, i en katolsk och en protestantisk del. Musik kom under denna epok att bli en maktsymbol. Alla kunga- och furstehus skulle ha sina egna anställda musiker; det ingav respekt och status.

Musikinstrument från renässansen.

Ackord (flerstämmighet)

Flerstämmigheten utvecklas nu snabbt. Detta lägger grunden till ett helt nytt tänkande inom musiken; *ackordspel*. Det innebär att vissa instrument, som t.ex. luta (en slags gitarr) och orgel, allt oftare spelar ackord; något som

vi idag tar för självklart. Många kända ackordföljder, däribland ”bluestolvan”, har troligen sitt ursprung i denna epok. Än idag görs hitlåtar på dessa gamla uppfinningar. Instrument som bara kan spela en ton i taget, t.ex. trä- och bleckblåsinstrument, kombinerades istället i grupper (sektioner) för att på så sätt kunna bilda flerstämmighet; ackord. Det här är föregångaren till dagens symfoniorkestrar.

Spridning av noter

Tack vare boktryckarkonsten (Gutenberg) kan man nu trycka noter och på så sätt sprida musik på ett helt nytt sätt. Det bli det första sättet att i stor skala ”transportera” musik, hundratals år innan man kunde ”fånga” musiken genom att göra inspelningar.

Kända kompositörer från renässansen:

Josquin Des Prés, Johann Palestrina, Claudio Monteverdi.

Barocken (1600-1750)

Barock är ett ord som betyder *konstigt* och *överdrivet*. Det beskriver bra hur t.ex. möbler från denna epok ser ut; stora, tunga och opraktiska. Inom musiken var perioden en protest mot renässansens rena strukturer och ackord. Musiken är full av toner, det händer hela tiden något.

Den kan beskrivas med orden *liv*, *rörelse* och *kraft*, vilka var ledorden under denna tid. Särskilt *Bachs* musik är typisk för epoken. Så stilbildande för barocken är Bach att epoken går i graven med honom. Han fulländade denna musik. Lyssna på hans orgelmusik, och du får essensen av barockmusiken.

J.S. Bach, tidernas kanske störste improvisatör.

Operan och oratorium.

Musiken sponsrades fortfarande mest av kungahoven och kyrkorna och kompositörerna skrev musik på beställning. En ny stil som utvecklades under barocken är *operan* och *oratorium*. Båda är musikformer, där man berättar en historia med hjälp av sång och musik. De kallas också ibland för *musikteater*. Det som skiljer dem åt är att operan kan bygga på vilken historia

eller saga som helst, medan ett oratorium alltid hämtar sin handling ur bibeln. Den typiska sångtekniken (och ljudet) i opera utvecklades av nöden. Det var nödvändigt för en ensam sångare att kunna överrösta hela orkestern, men det fanns inga mikrofoner eller förstärkare. Operan är föregångaren till den modernare ”light”-varianten, *operett*, samt till 1900-talets *musikaler*.

Barock och hårdrock

Barockmusiken har haft stor betydelse för flera av dagens musikstilar; särskilt hårdrocken. Många av dagens hårdrocksmusiker nämner Bach som en av de stora förebilderna. Det är inte konstigt. Bach spelade orgel på ett sätt som ofta fungerar även på elgitarr. Tunga ackord, långa och snabba tonlöpningar hör hemma i både barockmusik och hårdrock. Bach var också en av tidernas allra främsta improvisatörer; d.v.s. han var mycket skicklig på att hitta på musik i stunden. Många av hans verk var från början rena improvisationer, som i efterhand skrivits ner. Improvisation är också en självklar del av rockmusik.

Kända kompositörer från Barocken:

Antonio Vivaldi, Johann Sebastian Bach och Fredrich Händel.

Wienklassicismen (1750-1820)

Instrumentalmusikens epok.

Man brukar kalla denna korta period för ”instrumentalmusikens epok”. Under 70-80 år var Wien den musikaliska huvudstaden i Europa. Det var här det hände, om man var intresserad av musik! Hit drogs alla musiker och kompositörer. Man skulle kunna kalla epoken för ”den klassiska musikens 60-tal”. Det som kännetecknar den wienklassicistiska musiken är detsamma som är typiskt för en bra pophit. Musiken är enkelt och logiskt uppbyggd. Kompositörerna använde sig av små melodisnuttar, s.k. *fraser* eller *teman*. Av dessa lättlyssnade och trallvänliga melodifragment byggde de upp storslagna musikstycken, ungefär som en arkitekt använder enkla former för att skapa imponerande byggnadskonstverk. Beethovens femte symfoni är ett tydligt exempel på detta.

Mer musik åt folket.

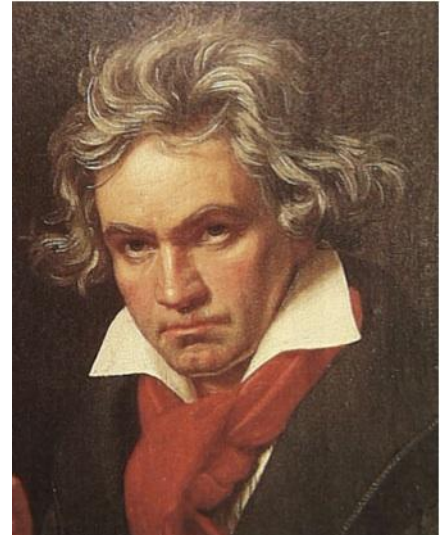
Tidigare hade konstmusiken främst varit tillgänglig för de högre samhällsklasserna. Det var sällan den nådde vanliga människor. Under klassicismen, som till stor del sammanfaller med upplysningstiden, ansåg man att det var viktigt att folket fick ta del av ”god” konst. Man började arrangera konserter för allmänheten, ofta i parker och på andra offentliga platser. De klassicistiska idealen påminner mycket om hur man tänkte under antiken. Musikens logiska, arkitektoniska uppbyggnad stämmer väl överens med vetenskapligt tänkande och tron på människans förnuft. Detta är också kärnan i upplysningstidens ideal.

Så här ser ”Figaros Bröllop” (en av Mozarts operor) ut på noter.

W.A. Mozart skrev sin första symfoni som 8-åring.

L.W. Beethoven fortsatte komponera trots att han blev döv.

Mozart och Beethoven

När vi idag hör klassisk musik på radio och TV, så är den ofta hämtad från den klassicistiska epoken. En förklaring till detta är just dess lättlyssnade karaktär. Det är också från denna epok som de allra mest kända kompositörerna kommer. *Mozart* och hans livsöde är kända för väldigt många människor än idag. Hans fantastiska musikbegåvning, redan som litet barn; hans enorma musikproduktion och popularitet, samt det tragiska och tidiga slutet på hans liv. Mozart har nästan samma betydelse för klassicismen som Bach hade för barocken, men han får hård konkurrens av sin "efterträdare"; *Beethoven*. Beethoven når under sitt långa liv om möjligt ännu större berömmelse än Mozart. Han utstod en hård uppfostran, och kanske gjorde detta honom till en hård person som vuxen. Trots sin personlighet var han älskad av många. När han dog sörjdes han nästan som en kunglig person. Tusentals personer kantade Wiens gator när hans kista kördes till kyrkogården.

Kända kompositörer från klassicismen:

Joseph Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart, Ludwig van Beethoven.

Romantiken (1800-talet)

Verklighetsflykt och frihetskamp.

1800-talet är en period av stora förändringar i Europa. Industrialismen slår igenom på alla områden. Kapitalism blir den rådande ekonomiska modellen. Fler och fler människor flyttar in till städerna, som växer dramatiskt, med sociala och ekonomiska problem som följd. Det är också en tid av oroligheter och krig. Många europeiska stater kämpar för självständighet och frihet, från unioner och erövringar. Konsten (ävenså musiken) får nu två huvudfunktioner; dels blir den en möjlighet till flykt från en otrygg tillvaro. Det var populärt med sagor, myter och legender; att "romantisera" det förgångna och "drömma" sig bort till andra tider och platser. Men musiken blir också en viktig del av självständighetskampen, som t.ex. i Norge och Finland, där vissa kompositörer blir nationalhjältar och deras musik mycket betydelsefull för nationalkänslan. Sökandet efter den egna nationens ursprung och "själ" brukar kallas *nationalromantik*.

Tonsättaren i centrum.

Beethoven var den förste tonsättaren som uppnådde "idolstatus" och han ses ofta som den första av romantikerna, med ena benet i klassicismen och det andra i romantiken. Under 1800-talet fanns det ofta en *personkult* runt kompositörer och kända musiker. Vissa sågs som något mer än skickliga hantverkare och tillskrevs ibland övermänskliga egenskaper. Ett exempel på detta är superviolinisten *Paganini*, som påstods ha skrivit kontrakt med djävulen. Han sålde sin själ till "den lede" för att i utbyte bli den mest fulländade violinist världen dittills skådat. Liknande skrönor spreds på annat håll. Under 1940-talet, i Amerika, sades den mytomspunne bluesgitaristen *Robert Johnson* ha erövrat sin bländandespelteknik på samma sätt. Det här har överlevt till våra dagar och idolstatus och dyrkande fans är nu en självklar del av att vara pop- och rockstjärna.

Symfoniorkestern fick sin nuvarande form under 1800-talet.

Europa dominerar världen.

Under 1800-talet hade Europa världsherraväldet. England och Frankrike var de mest framgångsrika koloniserarna och de kontrollerade i stort sett världens alla kontinenter. Som en del i erövrandet av andra kulturer spelade musiken en viktig roll. Man "utsåg" europeisk klassisk musik till "världens bästa" och tvingade människor i kolonierna att ta den till sig. Man byggde operahus och musikkonservatorium (musikskolor) i huvudstäderna och målet var att ersätta urbefolkningarnas musik med den "överlägsna" europeiska musiken. Samtidigt skedde inom Europa en förändring som gjorde att det nu ansågs "finare" att spela efter noter än att spela på *gehör* (spela efter örat). Tidigare hade det varit tvärtom. Då sågs noter bara som en grov förenkling av den egentliga musiken, som bara kunde förmedlas genom att lyssna på en annan musiker; s.k. *tradering*. En liknande förändring vid samma tid var att det skrivna ordet nu blev viktigare och värderades högre än muntligt berättande. Hur ser det ut idag? Är det fortfarande så, eller har det ändrats igen?

Kända kompositörer från romantiken:

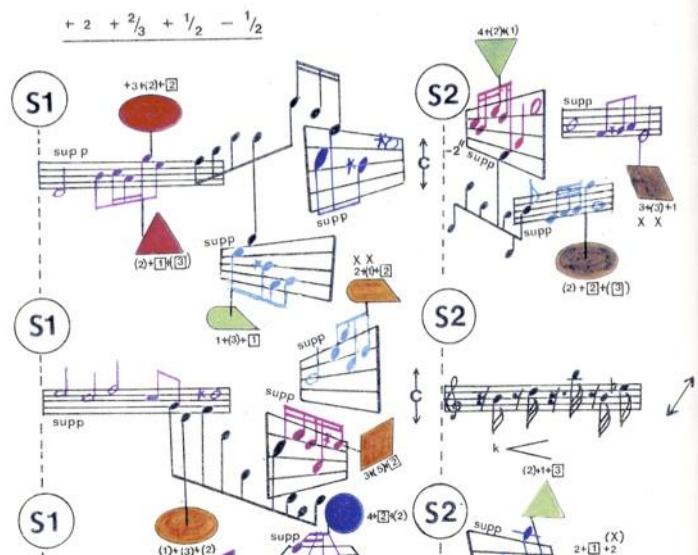
Edvard Grieg, Jean Sibelius, Pjotr Tjajkovskij, Frederic Chopin, Richard Wagner.

Modernismen (1900-)

Fri tonalitet

Under 1900-talet genomgår den klassiska musiken de största förändringarna sedan renässansen och barocken. Kompositörerna söker efter nya vägar att utveckla musiken. De nya tekniska uppfinningarna; inspelningsteknik, radioteknik och lite senare digitaltekniken, förändrar direkt sättet att både skapa och lyssna på musik. Vissa kompositörer börjar skriva musik med matematiska formler som utgångspunkt. *Tolvtonsmusiken* är

ett exempel på detta. Man "räknade ut" hur melodierna skulle gå. Den här musiken låter som klassicismens motsats; den saknar vad vi kallar melodi och låter bara kaotisk och slumpartad. Dessa kompositörer har fått mycket kritik för sitt sätt att bryta ner våra traditionella föreställningar om musik. Några hävdade till sitt försvar att musik i själva verket bara är "organiserat ljud". Det behöver knappast sägas att konstmusiken från 1900-talet inte har fått någon större popularitet bland de flesta människor.

Musik på matematisk väg. Konst eller vetenskap?

Impressionism och expressionism.

1900-talsmusiken följer, liksom under de tidigare epokerna, utvecklingen i den övriga konsten i samhället. Inom bildkonsten pratar man om *impressionism* och *expressionism*. Impressionism är ett sätt att skapa där konstnären ser sig som "mottagare" av intrycken. Han/hon avbildar sitt intryck av verkligheten. Det påminner om en kamera, där slutaren öppnar sig och tar en ögonblicksbild av världen. Översatt till musik låter det som vanliga melodier vid första kontakten, men snart hör man att musiken är svår att hänga med i. Melodierna blir "suddiga" och "oklara". Teman och fraser kommer och går, men återkommer sällan. Musiken har inget "hemma", ingen vilopunkt. Den saknar ofta vad man kallar *tonart*. Expressionism är motsatsen. Här kommer konstverket/musiken inifrån konstnären och ska uttryckas så direkt och "ocensurerat" som möjligt. Den här musiken är hård, kantig och kärv i klangen och den saknar ofta melodiskt innehåll. Den bygger mer på olika klanger av varierande komplexitet.

Neoklassicism

Det musikaliska nyskapandet och alla experiment gjorde att några tröttnade och ville gå tillbaka till en renare, mer klassicistisk musik. Detta skapade neoklassicismen, som existerade sida vid sida med impressionism och expressionism. Man ville kombinera moderna klanger med det arkitekt-liknande arbetssättet från wienklassicismen. Exempel på tonsättare som tänkte så här är Igor Stravinsky och Eric Satie.

Kända kompositörer från 1900-talet:

Claude Debussy (Impressionism), Arnold Schoenberg, Igor Stravinsky, Eric Satie, Anton Webern (Expressionism).